БРІКС: ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВИХОДУ ДЕРЖАВ-УЧАСНИЦЬ

НИЧИПОРЕНКО Георгій Валентинович - аспірант кафедри міжнародного та європейського права факультету міжнародних відносин Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ORCID: https://orcid.org.//0009-0007-2582-0514

УДК 341.223.2:339.924

DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.35

Стаття присвячена правовому аналізу юридичних процедур виходу з організації БРІКС. Зважаючи на зростаючий вплив цього об'єднання на міжнародну економіку та політику, актуальність дослідження зумовлена відсутністю чітко регламентованих механізмів виходу держав-учасниць із БРІКС, що може мати суттєві правові наслідки для міжнародного співтовариства.

У статті проаналізовано чинну нормативно-правову базу діяльності БРІКС, включаючи міжнародні угоди, що регулюють співпрацю між його учасниками. Розглянуто історичні аспекти та причини створення БРІКС, серед яких виділяється прагнення до формування альтернативного центру впливу на світову економіку та фінансову систему. Також досліджено юридичний зміст взаємовідносин держав-учасниць БРІКС, політичні мотиви цього утворення, а також рівень їхньої взаємозалежності в рамках спільних економічних проєктів та ініціатив.

Особливу увагу приділено аналізу політичних мотивів створення БРІКС, які, як показують результати дослідження, мають первинний характер щодо економічних цілей, що офіційно декларуються організацією. Виявлено, що ключовими завданнями БРІКС є створення багатополярного світового порядку, протиставлення існуючим міжнародним фінансовим структурам, а також розширення політичного впливу його учасників.

Опрацювання теми ґрунтується на положеннях загальної теорії міжнародного публічного права, зокрема принципах суверенітету, міжнародної відповідальності та договірного права. Дослідження спирається на практичний досвід застосування, тлумачення положень та напрацьованих документів на платформі БРІКС. У статті надаються конкретні приклади спроб політичного впливу держав-учасниць БРІКС на політику держав азіатського регіону, а також аналізуються можливі наслідки подібної діяльності.

Окремо розглянуто правові механізми виходу держав-учасниць із БРІКС. Оскільки в установчих документах організації відсутні чітко регламентовані процедури виходу, аналізується можливість застосування загальних норм міжнародного публічного права, зокрема норм Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. Також висвітлено потенційні ризики, пов'язані з одностороннім виходом держави з організації, включаючи економічні, дипломатичні та юридичні наслідки.

У публікації зроблені висновки щодо потенційно можливих способів кваліфікації БРІКС як міжнародного міжурядового утворення або неформального клубу держав та проведено аналіз процедур виходу з цієї організації. Визначено, що відсутність юридично зобов'язувальних механізмів виходу може спричинити політичні та економічні суперечності між учасниками, що потребує подальшого вдосконалення нормативної бази БРІКС. Дослідження має практичне значення для оцінки майбутніх сценаріїв розвитку організації та її ролі у світовій політиці.

Ключові слова: право виходу держави, БРІКС, квазі-міжнародна організація, міжнародне право.

Постановка проблеми

Проблема дослідження полягає у визначенні правової природи БРІКС як міжнародного утворення та аналізі його впливу на глобальний порядок, зокрема в контексті альтернативних міжнародних механізмів співпраці, що протиставляються традиційним західним інститутам. В умовах сучасних геополітичних трансформацій, загострених війною росії проти України, дослідження функціонування БРІКС та його юридичних основ є важливим для розуміння нових форматів міжнародної взаємодії та їх потенційного впливу на систему глобального управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання щодо юридичного механізму виходу держав-учасниць на прикладі БРІКС є предметом численних наукових досліджень. Багато досліджень знайшли своє відображення в роботах таких вчених**:** С. Шергіна, Дж. Касіолато, В. Віторіно, І.Валлерстайна та інших.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є всебічне вивчення засад функціонування БРІКС, з'ясування реальної правової основи, що покладена в основу її діяльності, визначення економічних та політичних цілей цієї організації та вивчення процедури виходу держав-учасниць з БРІКС.

Виклад основного матеріалу

Війна росії з Україною призвела до тотальної ізоляції економічних та дипломатичних відносин держави-агресора з цивілізованим світом. У зв'язку з цим окупант намагається сформувати та розвинути альтернативні зони впливу та майданчики співпраці і навіть союзи з державами, які готові обмінювати демократичні цінності на економічні вигоди. Таким союзом є БРІКС, юридична платформа якого викликає чимало запитань. Масштаби, напрямки та рівні співпраці між державами-членами БРІКС є багатовекторними.

Для кращого розуміння юридичної складової функціонування БРІКС слід нагадати, що історично у 2001 році головний економіст міжнародної групи Goldman Sachs Джим О'Ніл вперше обґрунтував ідею БРІКС. В аналітичному звіті про глобальні інвестиції Goldman Sachs було вказано, що Китай, росія, Індія та Бразилія — чотири ринки, що розвиваються з перспективним економічним розвитком і наздоженуть такі держави, як Велика сімка до 2050 року за сумарним показником валового внутрішнього продукту. Держави БРІКС ідентифікували потенціал не тільки економічний, а насамперед політичний. У 2006 році перший неофіційний саміт міністрів закордонних справ Бразилії, росії, Індії та Китаю відбувся на майданчику Генеральної Асамблеї ООН для обговорення сфер майбутнього співробітництва. У 2009 році БРІКС було офіційно сформовано в Єкатеринбурзі. Тобто первинно чотири держави утворили БРІКС. ПАР доєдналася до БРІКС у 2011 році. Учасники БРІКС регулярно проводять зустрічі та стверджують, що розвиваються високими темпами економічного розвитку, орієнтуючись на експорт. Первинно БРІКС мав інвестиційні цілі та можливості, згодом це трансформувалося в ідею спільних зусиль щодо участі в глобальному управлінні та впливу на політичні процеси. Це пояснюється, в тому числі, великою кількістю населення та розмірами території держав БРІКС [1]

Наразі країни БРІКС складають близько 42% населення світу, тобто приблизно 3 мільярди осіб. Усе це сприяло розвитку політичних цілей і амбіцій БРІКС. У спільному комюніке БРІКС зазначається таке: БРІКС прагне просувати реформування міжнародних фінансових інституцій, щоб відобразити зміни в глобальному економічному масштабі. Країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються, повинні мати більший голос і представництво в міжнародних фінансових установах, керівників яких слід призначати за відкритим, прозорим процесом відбору. БРІКС вважає, що існує гостра потреба у стабільному, передбачуваному розвитку та диверсифікованій міжнародній валютній системі, а також у побудові гармонійного світу, тривалого миру.

Слід відзначити, що БРІКС просуває концепцію багатополярності на противагу державам заходу. Співпраця БРІКС зараз охоплює широкий спектр питань: від торгів-

лі та фінансів до енергетики, сталого розвитку, науки та технологій, космосу, інновацій, освіти, охорони здоров'я, безпеки, боротьби з тероризмом, зміни клімату, боротьби з корупцією, фізичної культури і спорту. БРІКС завжди демонструє глибокий політичний вимір. БРІКС включає різні держави з дуже своєрідною економічною структурою, соціально-політичними платформами, культурами та традиціями.

Окремо в межах БРІКС створюються так звані галузеві платформи, які об'єднують свої онлайн-представництва на порталі БРІКС під єдиним доменом infobrics.org, незалежно від своїх представництв у національних юрисдикціях. Ці платформи націлені на забезпечення формування ділових звичаїв БРІКС для зміцнення економічної взаємодії між країнами-членами. Основний інструмент — оперативна стандартизація ділових звичаїв за допомогою комерціалізації інтелектуальних прав на наукові твори в об'єктивній формі стандартів БРІКС [2].

Мета та завдання стандартизації звичаїв ділового обороту БРІКС спрямовані на формування ділової та професійної спільноти в межах БРІКС. Наприклад, для Платформи інноваційного розвитку БРІКС основною метою є розробка міжнародних стандартів (директив) і методичних вказівок (рекомендацій) Платформ БРІКС, що забезпечують конкурентні переваги інноваційного підприємництва, взаємодії в країнах БРІКС та формування ринку інтелектуальних активів (IP-Активів) БРІКС.

Декларованими завданнями стандартизації звичаїв ділового обороту IP-Активів є:

- арбітраж та медіація з використанням правопідтверджуючих документів на IP-Активи;
- виявлення та виділення інтелектуальних прав у результатах науково-технічної діяльності;
- доказове визнання (наявності, приналежності) та підтвердження інтелектуальних прав;
- захист інтелектуальних прав працівників підприємств професійними спілками;
- якість методичного забезпечення, наставництва, регламентації, адміністрування;
- оцінка майнової цінності нематеріальних активів підприємств;
- якість програм інноваційного розвитку підприємств та підприємництва;
- облік нематеріальних активів і можливість отримання податкових пільг для підприємств;
- методичне забезпечення та наставництво інноваційного підприємництва;
- методичне забезпечення та наставництво комерціалізації інтелектуальних прав;
- методичне забезпечення регламентації та адміністрування менеджменту IP-Активів;
- забезпечення кредитування інноваційного підприємництва під заставу IP-Активів;
- забезпечення професійного аудиту нематеріальних активів підприємств [3].

Проте слід констатувати, що наразі усі ці тези мають декларативний характер та не є втіленими в життя.

Основні принципи розробки та актуалізації стандартів звичаїв обороту БРІКС декларуються такими:

- добровільність розробки, визнання та застосування стандартів;
- досягнення консенсусу думок при розробці та затвердженні стандартів;
- доступність інформації щодо розробки та використання стандартів для зацікавлених осіб;
- виключення дублювання стандартів для об'єктів з ідентичними функціональними призначеннями;
- використання міжнародних стандартів як основи для розробки методичних вказівок;
- комплексність стандартизації для взаємопов'язаних об'єктів та галузей економіки [4].

Держави-учасниці БРІКС декларують, що стандарти звичаїв ділового обороту БРІКС розробляються ініціативно або за рішенням адміністрації Платформи БРІКС; у разі охорони стандартів звичаїв ділового обороту БРІКС авторським та суміжним правом вони можуть затверджуватися і вводитися в дію за поданням проектів профільних стандартів від ділових та професійних спільнот країн БРІКС.

Слід констатувати, що, незважаючи на декларації високих стандартів звичаїв ділового обороту БРІКС, ці стандарти наразі не є прийнятими цивілізованим світом.

Існують також Рада стандартизації та Комітети стандартизації, які формуються ініціативно, затверджуються адміністраціями Платформ БРІКС і регламентують свої регламенти функціонування, включаючи регламенти розробки стандартів (директив) та методичних вказівок (рекомендацій) Платформ БРІКС [5].

Компетенції Ради стандартизації звичаїв ділового обороту БРІКС:

- взаємодія з діловими та професійними спільнотами країн БРІКС;
- взаємодія з національними органами країн БРІКС з технічного регулювання;
- медіація, наставництво, методичне забезпечення інноваційного підприємництва;
- оптимізація регламентації та адміністрування інноваційного підприємництва;
- організація освітніх програм та атестації професійної компетентності;
- організація технічного регулювання інноваційного підприємництва.

Окремо слід дослідити процес прийняття рішень у БРІКС, який відбувається на двох основних напрямах:

а) Рівень координації між главами держав та міжміністерської співпраці. Координація між главами держав відбувається в рамках самітів. Лідери БРІКС обмінюються баченнями щодо міжнародних питань. Їхні бачення публікуються у спільних заявах.

б) Другий напрям співпраці: міжвідомчий, що складається з регулярних зустрічей між міністерствами держав-членів щодо ключових питань. Окремо є форми міжнародної співпраці у вигляді створення аналітичних центрів, мереж і форумів, що складаються з експертів з різних країн БРІКС.

Щодо економічної співпраці, то вона здебільшого спирається на створення економічного стратегічного партнерства. Ці документи визначають довгострокову перспективу орієнтирів галузевого та загального концепту для зростання та підвищення рівня конкурентоспроможності економік БРІКС. Важливо пояснити, що являє собою БРІКС з позиції міжнародного публічного права [6].

Очевидно, що держави мають правосуб'єктність за характерними ознаками: суверенітет і визнання іншими державами, вони несуть зобов'язання і відповідальність перед іншими державами. БРІКС не може бути кваліфікована як класична міжнародна організація. БРІКС не має традиційних елементів, які зазвичай притаманні міжнародним організаціям, таких як: конституційний договір, статут, штаб-квартира, постійний секретаріат, спеціальний персонал чи кошти для фінансування своєї діяльності.

Слід відзначити, що міжнародні організації, як правило, мають постійний інституційний апарат. БРІКС же працює, по суті, на консенсусі. Подібно до інших груп, таких як G20, ці об'єднання регулярно виробляють консенсус щодо спільних державних дій з найбільшим глобальним впливом. Як суб'єкти міжнародного публічного права, міжнародні організації можуть укладати договори та нести відповідальність згідно з міжнародним правом.

Міжнародні форуми, такі як G8, G20, не мають усіх класичних ознак міжнародних міжурядових організацій і тому визначаються як квазіорганізації. Такі інституції не базуються на міжнародному договорі. Вони не мають формалізованої організаційної структури. У цьому розумінні БРІКС є своєрідним аналогом G-групи.

Крім відсутності традиційних елементів для кваліфікації як міжнародної організації, економічні організації зазвичай вимагають передачі суверенних компетенцій своїх членів у сфері економічної політики, чого також не спостерігається у випадку з БРІКС [7].

З позиції економічного аналізу слід вказати, що економічні системи держав-учасниць БРІКС знаходяться на різних етапах розвитку та мають різні економічні спеціалізації. Так, Бразилія спеціалізується на сільському господарстві, ПАР і росія — на видобутку сировинних товарів, Індія — на послугах і виробництві товарів, а Китай — на виробництві товарів. Тому стверджувати, що БРІКС є організацією економічної інтеграції, є не зовсім коректним, оскільки

економічні системи його учасників значно відрізняються.

БРІКС варто кваліфікувати як неформальне об'єднання держав, що, в першу чергу, мають спільні політичні цілі. Потенційно БРІКС з неформального режиму може стати інституційною міжнародною організацією, але наразі такою БРІКС не є. Держави-учасники БРІКС ніколи не намагалися визначити свій правовий статус з точки зору міжнародного публічного права. Не піднімалося питання про створення формального статуту чи міжнародного договору, що регулює діяльність БРІКС. Натомість БРІКС визначають як специфічну «платформу для діалогу та співробітництва» або «платформу для стратегічного партнерства».

В одній із декларацій 2013 року зазначено, що БРІКС прагне поступово розвиватися в повноцінний механізм поточної та довгострокової координації з широкого кола ключових питань світової економіки та політики. Таке визначення є досить абстрактним, але вказує лише на майбутній план утворення міжнародної організації. Наразі БРІКС має високий ступінь неформальності та гнучкості [8].

Очевидно, що зв'язок, який поєднує країни БРІКС, відрізняється від відносин між державами-членами, наприклад, ЄС. БРІКС — це неоднорідна група держав, які не мають чітко визначених спільних зобов'язань. Країни БРІКС об'єднує переважно спільна політична та економічна мета. Вони не мають конкретного механізму контролю за виконанням загальних політик, а також відсутні внутрішні взаємні зобов'язання між державами БРІКС.

БРІКС створило дві фінансові установи для сприяння глобальному зростанню та розвитку власної кооперації, орієнтуючись на ринкову економіку країн, що розвиваються [9].

Ідея фінансових установ, створених БРІКС, полягає в тому, щоб використовувати менш жорсткі критерії для надання кредитів, що дозволяє країнам, які потребують інфраструктурних та інших інвестицій, отримувати фінансування без необхідності дотримуватися класичних умов, встановлених, наприклад, МВФ чи Світовим банком. Однак ці ідеї поки що залишаються в значній мірі декларативними і слугують прикриттям для справжньої мети — агресивної зміни світового політичного устрою.

Висновки

БРІКС свідомо утримується від чіткого визначення юридичної платформи власного функціонування, що дозволяє організації зберігати гнучкість. Така стратегія може бути ефективною в короткостроковій перспективі, але створює ризики для довгострокової стабільності та розвитку. БРІКС не є міжнародною організацією з точки зору міжнародного публічного права, оскільки не має власного статуту, засновницького договору, постійних органів управління, штаб-квартири та інших класичних атрибутів міжнародної організації.

Структура БРІКС дозволяє будь-якій державі-члену вийти з організації на добровільних засадах, однак наразі не існує чітко визначеної юридичної процедури для цього, і фактично такі прецеденти ще не траплялися.

Література

1. Bono M. The dark side of the BRICS: the lack of a legal definition. Opinio Juris in Comparatione, Vol. 1, n. 1/2023. pp. 464-487

2. O'Neill. «Building better global economic BRICs» (2001) Goldman Sachs Global Economics Paper no. 66. URL: http:// build-better-brics.pdf

3. Scaffardi L. «BRICS, a Multi-Centre "Legal Network"?» (2014) 5 Beijing Law Review 140. pp. 140-148

4. BRICS «Johannesburg Declaration» Johannesburg, South Africa, 2018, point 5. URL: https://www.chinadaily.com.cn/a/201807/27/WS5b5a7e22a31031a351e90845.html

5. M. Papa «BRICS as a Global Legal Actor: from Regulatory Innovation to BRICS Law?» in L. Scaffardi, (eds). The BRICS group in the spotlight (Edizioni Scientifiche Italiane 2015). URL: https://www.federalismi.it/nv14/articolo-documento.cfm?Artid=27757

6. A. E. Abdenur «Rising Powers and International Security: the BRICS and the Syrian Conflict» (2016) 1 Rising Powers in

Global Governance 109. URL: https://www.opiniojurisincomparatione.org/wp-content/uploads/2023/12/13.-Bono1.pdf

7. BRICS «Xiamen Declaration», Xiamen, China, 2017, point 2. URL: https://www.jstor.org/stable/44686089

8. BRICS «New Delhi Declaration», New Delhi, India, 2021, point 5. URL: http://www.brics.utoronto.ca/compliance/2021-new-delhi-final-compliance.pdf

9. Congyan Cai, Huiping Chen, and Yifei Wang. The BRICS in the New International Legal Order on Investment. Silk Road Studies in International Economic Law, Volume: 4. 2022.

Nychyporenko Heorhii,
PhD student of the Department of International and European Law
of the Faculty of International Relations
State non-commercial company «State university «Kyiv aviation institute»»
ORCID: https://orcid.org.//0009-0007-2582-0514
Email: 4682062@stud.nau.edu.ua

BRICS: LEGAL MECHANISMS FOR THE WITHDRAWAL OF MEMBER STATES

The article is devoted to the legal analysis of legal procedures for withdrawal from the BRICS organization. Given the growing influence of this association on the international economy and politics, the relevance of the study is due to the lack of clearly regulated mechanisms for the withdrawal of member states from the BRICS, which may have significant legal consequences for the international community.

The article analyzes the current legal framework of the BRICS, including international agreements governing cooperation between its members. The author examines the historical aspects and reasons for the creation of the BRICS, among which the desire to form an alternative center of influence on the world economy and financial system is highlighted. The legal content of the relations between the BRICS member states, the political motives of this formation, and the level of their interdependence within the framework of joint economic projects and initiatives are also investigated.

Particular attention is paid to the analysis of the political motives for the creation of the BRICS, which, as the results of the study show, are primary to the economic goals officially declared by the organization. It is found that the key tasks of the BRICS are to create a multipolar world order, to oppose existing international financial structures, and to expand the political influence of its members.

The study of the topic is based on the provisions of the general theory of public international law, in particular, the principles of sovereignty, international responsibility and treaty law. The study is based on the practical experience of application and interpretation of the provisions and documents developed on the BRICS platform. The article provides specific examples of attempts by the BRICS member states to exert political influence on the policies of the Asian region, and analyzes the possible consequences of such activities.

The legal mechanisms of the member states' withdrawal from the BRICS are also considered. Since there are no clearly regulated withdrawal procedures in the constituent documents of the organization, the author analyzes the possibility of applying general rules of public international law, in particular, the rules of the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969. The article also highlights the potential risks associated with a unilateral withdrawal of a state from the Organization, including economic, diplomatic and legal consequences.

The publication draws conclusions about the potential ways to qualify the BRICS as an international intergovernmental organization or an informal club of states and analyzes the procedures for withdrawal from this organization. It is determined that the absence of legally binding exit mechanisms may lead to political and economic contradictions between the participants, which requires further improvement of the BRICS regulatory framework. The study is of practical importance for assessing future scenarios of the organization's development and its role in world politics.

Key words: right of withdrawal, BRICS, quasi-international organization, international law.